

แนวทางการพัฒนาบริหารงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการ

Guidelines for Developing the Management of Monastery Construction of the Sangha

จักรวาล กันทอง¹
Jakkrawan Kanthong

บทคัดย่อ (Abstract)

การบริหารงานสาธารณูปการเป็นหน้าที่ของพระสังฆาธิการมีหน้าที่ในการก่อสร้าง และการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนสมบัติของวัดด้วยการรักษา ซ่อมแซม ปรับปรุง ตกแต่งศาสนวัตถุและศาสนสถานที่มีอยู่เดิมให้มั่นคงถาวร และก่อสร้างเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับศาสนสมบัติ ทรัพย์สินต่างๆ ทั้งสังฆาทรัพย์และอสังฆาทรัพย์ อันเป็นของวัดหรือเป็นของหมู่พระภิกษุสามเณรโดยรวม เป็นต่อการดำรงพระพุทธศาสนาให้มั่นคง

คำสำคัญ (Keywords): แนวทาง; การพัฒนาบริหารงาน

Abstract

The management of monastery construction is the duty of the Sangha Administrator, who is responsible for construction, and restoration religious properties of the monasteries by maintaining, repairing, improving, and decorating existing religious objects and places of worship to make them permanently stable. Additional construction is suitable for religious properties Various assets, both movable and real estate which belongs to the temple or to the group of monks and novices as a whole is necessary for maintaining the stability of Buddhism.

Keywords: Guidelines; Developing the Management

บทนำ (Introduction)

บทบาทของพระสังฆาธิการ หรือพระสงฆ์ที่แท้จริงถูกกำหนดโดยพระธรรมวินัยเป็นหลัก นอกเหนือจากการประพฤติปฏิบัติตามพระวินัยแล้วก็จัดว่าเป็นบทบาทเสริมเช่นเดียวกันกับแนวคิด

Received: 2022-11-03 Revised: 2022-11-18 Accepted: 2022-11-20

¹ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Faculty of Social Sciences
Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Corresponding Author e-mail:
Kanthong1984ok@hotmail.com

ที่ได้กล่าวไว้ว่า “เมื่อบุคคลอยู่ในองค์การ ความคาดหวังขององค์การถือเป็นบทบาทคาดหวังที่มีความสำคัญและเป็นมาตรฐานสำหรับการประเมินพฤติกรรมอย่างเป็นทางการ” โดยนัยนี้ก็หมายความว่า บทบาทของพระสังฆาธิการ ย่อมขึ้นอยู่กับข้อกำหนดตามพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ ส่วนบทบาทตามความคาดหวังของสังคมก็ถือเป็นบทบาท เสริมอีกด้วย (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2528)

จากความหมายข้างต้น พระสังฆาธิการ จึงเป็นพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 24 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ โดยกำหนดตำแหน่งพระภิกษุดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ตามลำดับชั้นไว้ได้แก่ ระดับเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าว จะมีอำนาจเต็มตามกฎหมายคณะสงฆ์ กฎ มติ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคมครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด พระสังฆาธิการจึงมีลักษณะความเป็นผู้นำในการพัฒนาพระภิกษุ สามเณร และคฤหัสถ์ที่อยู่ในหมู่บ้าน และในชุมชน โดยใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา

ความสำคัญของพระสังฆาธิการเป็นผู้ปกครองดูแลคณะสงฆ์ในเขตปกครองและวัดให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช มีหน้าที่ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ จัดการและพัฒนา การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นไปด้วยดี พระสังฆาธิการจึงมีความสำคัญในการดูแลพระภิกษุ สามเณร ดูแลวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ให้พระภิกษุ สามเณร มีจริยวัตรทั้งงาม ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมพระวินัย นับว่าพระสังฆาธิการเป็นผู้จรรโลงพระพุทธศาสนาได้ยั่งยืน ดูแลความประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุ สามเณร มิให้ออกจากพระธรรมวินัย และพระสังฆาธิการโดยเฉพาะเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส จะต้องบำรุงรักษา จัดการวัด และสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่พักอยู่ในวัด ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และเป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ระบุถึงความสำคัญของพระสังฆาธิการว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบต่อไป ก็จะต้องอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญ เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชนโดยเฉพาะ พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เจ้าอาวาสจึงมีอำนาจ หน้าที่ในการบริหารและจัดการวัด ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2540)

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารงานสาธารณูปการ

การบริหารวัด

ความหมายของการบริหารวัดในทางพระพุทธศาสนาหมายถึงการดูแลรักษาตนเอง เรียกว่า “กายบริหาร” ไปจนถึงการปกครอง ดูแล รักษา หมู่คณะภายในวัด อันได้แก่ หมู่พระภิกษุ ชื่อว่า “พระสงฆ์” และสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ขวาวาส ที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัด รวมทั้ง

การจัดการกิจการของวัด เรียกว่า “การบริหารวัด” และ “การปกครอง คณะสงฆ์” ในสังฆมณฑลทั่วประเทศความจริง “สังฆมณฑล” นับตั้งแต่ส่วนย่อย คือ วัด ถึงส่วนรวมคือ คณะสงฆ์ไทยหมดทั่วทั้งประเทศ ย่อมประกอบด้วย

1. ศาสนบุคคล ได้แก่ พระภิกษุสามเณร ผู้อยู่วัดหรือชุมชนเดียวกัน แต่เฉพาะพระภิกษุ 2 - 3 รูป ชื่อว่า “คณะภิกษุ” พระภิกษุตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป ชื่อว่า “หมู่ภิกษุ” เมื่ออยู่ร่วมกันหรือทำสังฆกรรมร่วมกัน ชื่อว่า “สงฆ์” หมู่ภิกษุสงฆ์หลายหมู่รวมกันทั้งตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค และ/หรือ ทั้งทั้งประเทศ ชื่อว่า “คณะสงฆ์” เพราะเหตุนี้ พระราชบัญญัติที่ออกมาบังคับใช้ในเรื่องเกี่ยวกับพระภิกษุสงฆ์ทั่วประเทศ จึงชื่อว่า “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์” ด้วยประการฉะนี้

2. ศาสนธรรม ก็คือพระสัทธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อันประกอบด้วยพระธรรมและพระวินัยอันพระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว ซึ่งนับเป็นธรรมานุการปกครองของพระภิกษุ คณะภิกษุ หมู่พระภิกษุคือสงฆ์ และคณะสงฆ์ จะพึงต้องปฏิบัติตาม เพื่อยังประโยชน์ตน ประโยชน์ท่าน (ผู้อื่น) ให้สำเร็จด้วยดี กล่าวคือ

ก. การบริหารตน เพื่อสลัดตนออกจากทุกข์ทั้งปวง และเพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง เฉพาะตนตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้ และดำรงตนอยู่ในฐานของพระผู้ประเสริฐ และสมณะผู้สงบ เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น

ข. การบริหารหมู่คณะ ทั้งภายในสังฆมณฑลย่อย คือ วัด และกว้างใหญ่ขึ้นไปเป็นลำดับ ตามพระธรรมวินัย และตามกฎหมาย กฎ ระเบียบข้อบังคับ ของมหาเถรสมาคม และ

ค. การเผยแผ่พระสัทธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแก่ประชาชนโดยทั่วไป ตามภูมิธรรมภูมิปัญญาของแต่ละท่านจะพึงทำได้ เพื่อประโยชน์สุขของสาธุชนหมู่ใหญ่ ผู้สนใจในการศึกษาสมาบัติปฏิบัติ

3. ศาสนสถานและศาสนวัตถุหรือศาสนสมบัติ ได้แก่ วัด และทรัพย์สินต่าง ๆ ทั้งสังฆารัมภ์ และอสังฆารัมภ์ อันเป็นของวัดหรือเป็นของหมู่พระภิกษุสามเณรโดยส่วนรวม

4. ศาสนพิธี ได้แก่ กุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธีต่าง ๆ เป็นต้น อันเป็นส่วนช่วยจรรโลงพระพุทธศาสนา ดุจเดียวกันกับเปลือกและกระดูกแก่นไม้ฉะนั้น

คำว่า “การบริหารวัด” จึงมีความหมายกว้าง ทั้งการดูแลรักษาตน การปกครอง ดูแลรักษา หมู่คณะ คือ พระภิกษุสงฆ์ทั้งวัด รวมทั้งสามเณร และคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอยู่ในวัด และทั้งการจัดการกิจการของวัด ซึ่งจะมีทั้งกิจกรรมต่าง ๆ พิธีกรรมต่าง ๆ และการจัดการทางด้านการเงิน และทรัพย์สินอื่น ๆ ของวัดอันเป็นส่วนรวมของพระภิกษุทั้งวัด ณ ที่นี้จะกล่าวแต่เฉพาะเรื่อง “การบริหารวัด” ซึ่งประกอบด้วยทั้งการปกครอง ดูแล รักษาหมู่คณะ ทั้งบรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มี

อยู่หรือพำนักอยู่ในวัด และทั้งการจัดกิจการของวัด ซึ่งจะมีทั้งกิจกรรม พิธีกรรม การเงิน และทรัพย์สินของวัด ซึ่งมีฐานเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย โดยเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป เป็นสำคัญ

เพราะฉะนั้น “ผู้บริหารวัด” ก็คือ “เจ้าอาวาส” ประจำแต่ละวัดนั่นเอง เป็นผู้ที่มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบตามกฎหมาย ฯ (พระมหาเสริมชัย ชยมงคล, 2539)

การสาธารณูปการ

การสาธารณูปการ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 กล่าวว่า เป็นคำนาม หมายถึง “ การก่อสร้าง และการบูรณปฏิสังขรณ์ ” สำหรับสาธารณูปการ ที่จัดเป็นระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลาง และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่า “การสาธารณูปการ” นั้นหมายถึง

1. การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน
2. กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุจำพรรษา และยกวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวง

3. กิจการของวัดอื่น ๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร

4. การศาสนสมบัติของวัด

การสาธารณูปการทั้ง 4 ความหมายนี้ ส่วนมากบัญญัติไว้ในหน้าที่เจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ตามมาตรา 37 (1) ว่า เจ้าอาวาสมีหน้าที่บำรุงรักษาวัด จัดกิจกรรมและการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี การสาธารณูปการ ตามความหมายที่กล่าวมานี้ จะมีลักษณะของการกระทำการสาธารณูปการใน 3 ประการ คือ

1. การกระทำด้วยแรงความคิด แรงงานและทุนทรัพย์รวมถึงการควบคุม
2. การกระทำด้วยเอกสารรายงาน
3. การกระทำโดยการจัดประโยชน์

การกระทำใน 3 ลักษณะนี้ บางอย่างเป็นกิจการเฉพาะในหน้าที่ของเจ้าอาวาส เพราะเจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติโดยตรง เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการ โดยเฉพาะงานบางอย่างเริ่มแล้วผ่านการพิจารณาตามลำดับ ทั้งฝ่ายคณะสงฆ์และฝ่ายราชอาณาจักร บางอย่างเริ่มต้นจากเจ้าคณะ และหรือเจ้าหน้าที่ทางราชอาณาจักรหรือผู้มีศรัทธามุ่งช่วยการวัด และการคณะสงฆ์ ทั้งนี้ย่อมเป็นไปตามระเบียบแบบแผนคณะสงฆ์ ดังนั้น ผู้จัดการสาธารณูปการ จึงได้แก่

1. เจ้าอาวาส
2. เจ้าคณะ
3. เจ้าหน้าที่ทางราชอาณาจักร
4. ผู้เจริญด้วยศรัทธามุ่งช่วยการวัด และการคณะสงฆ์

การจัดการสาธารณูปการ หมายถึง การลงมือปฏิบัติงานสาธารณูปการ ซึ่งมีวิธีปฏิบัติแตกต่างกันตามลักษณะงาน การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ได้แก่ การก่อสร้างศาสนวัตถุขึ้น

ใหม่ การซ่อมแซมของเก่า และการปรับปรุงตกแต่งศาสนวัตถุ และศาสนสถานที่มียุคเดิมหรือที่เพิ่มเติมขึ้นใหม่ เพื่อให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

การควบคุมและส่งเสริม การสาธารณูปการ เป็นงานที่ละเอียดอ่อนเป็นตัวหลักของการคณะสงฆ์แต่ผู้ปฏิบัติโดยตรงคือ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการระดับวัด เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้นต้องมีความสัมพันธ์กัน 2 ประการคือควบคุมสาธารณูปการส่งเสริมสาธารณูปการ

การควบคุมดูแลวัดนั้น เจ้าคณะจะเพิกเฉยมิได้ ถ้าเพิกเฉยจะเป็นการละเว้นการปฏิบัติ สอดส่อง ดูแล ชี้แจง แนะนำในการสาธารณูปการของเจ้าอาวาสดังนี้

1. ควบคุมการทำแผนผังวัดให้สอดคล้องกับยุคพัฒนา
2. ควบคุมแบบแปลนเสนาสนะแต่ละวัดให้อยู่ในหลักประหยัดและพอเหมาะพอสมควรแก่สภาพท้องถิ่นและก่อสร้างตามแบบแปลน
3. ควบคุมให้แต่ละวัดที่สร้างถาวรวัตถุให้เป็นทรงไทยหรือให้รักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสำคัญ
4. ควบคุมการเงินและบัญชี รายรับ – รายจ่ายของแต่ละวัดให้เป็นไปตามหลักบัญชี
5. ควบคุมดูแลเอกสารต่างๆ ของเจ้าอาวาส เช่นรายงานขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาให้เป็นไปโดยถูกต้อง

6. ควบคุมการจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎกระทรวงการส่งเสริมกิจการของวัด เจ้าคณะทุกชั้นควรส่งเสริมเจ้าอาวาสในการสาธารณูปการดังนี้

- 6.1. ออกตรวจตราเยี่ยมเจ้าอาวาสให้เร่งรัดการพัฒนาวัด
- 6.2. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าอาวาสดังนี้
 - 6.2.1 จัดแปลนอาคารตลอดแผนผังวัด
 - 6.2.2 ดูแลการหาทุนก่อสร้างด้วยการขอเงินงบประมาณ
 - 6.2.3 ให้คำชี้แจง แนะนำการปฏิบัติงานสาธารณูปการเพื่อเข้าใจให้ถูกต้อง
 - 6.2.4 ขจัดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านซึ่งมีการสาธารณูปการเป็นเหตุ
- 6.3. แนะนำการจัดงานวัดและการเรียไร้ให้เป็นไปตามระเบียบและคำสั่งของมหาเถรสมาคม
- 6.4. ช่วยยกฐานะวัดที่ได้พัฒนาดีแล้ว เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง
- 6.5. ช่วยยกย่องเจ้าอาวาสผู้มีผลงานสาธารณูปการดีหรือแม่แต่รองเจ้าอาวาสและหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสที่ควรยกย่องด้วยแต่อย่าเกินกว่าเจ้าอาวาส

6.6. แนะนำชี้แจงการจัดประโยชน์ของวัดให้ถูกต้องตามกฎหมายกระทรวง

งานสาธารณูปการในพุทธกาล

ปฐมภวาวาร วิหารนุชานนะ ว่าด้วยทรงอนุญาตวิหาร ในเรื่องที่เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ขออนุญาตสร้างวิหาร

ในสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยื่อกระแต เขตกรุงราชคฤห์ ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ายังไม่ได้ทรงบัญญัติ (ยังไม่ทรงอนุญาต) เสนาสนะแก่

พระภิกษุทั้งหลาย และภิกษุเหล่านี้อยู่ในที่นั้นๆ คือป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎ ที่แจ้ง ลอมฟาง

เวลาเช้าตรู่ ภิกษุเหล่านั้นเดินออกมาจากที่นั้นๆ คือ จากป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎ ที่แจ้ง ลอมฟาง ทอดสายตาลงต่ำ มีการก้าวไป การถอยหลัง การมองดู การเหลียวดู การคู้แขน การเหยียดแขนนำเลื่อมใส เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยอิริยาบถ

ครั้งนั้น เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ไปสวนแต่เช้าตรู่ ได้แลเห็นภิกษุเหล่านั้นเดินออกมาจากที่นั้นๆ คือ จากป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎ ที่แจ้ง ลอมฟาง มีการก้าวไป การถอยหลัง การมองดู การเหลียวดู การคู้แขน การเหยียดแขนนำเลื่อมใส เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยอิริยาบถ ครั้งเห็นแล้วเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์นั้นมีจิตเลื่อมใส

ลำดับนั้น เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ได้เข้าไปหาภิกษุเหล่านั้น ครั้นแล้วจึงได้กล่าวกับภิกษุเหล่านั้นว่า “ถ้ากระผมจะสร้างวิหาร พระคุณเจ้าจะอยู่ในวิหารของกระผมหรือ” ภิกษุทั้งหลายตอบว่า “คหบดี” พระผู้มีพระภาคเจ้ายังไม่ได้ทรงอนุญาตสร้างวิหาร”

เศรษฐีกล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้น พระคุณเจ้าจงทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วแจ้งให้กระผมทราบ”

ภิกษุเหล่านั้นรับคำของเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ครั้นแล้ว ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคเจ้า นิ่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าดังนี้ว่า “เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ต้องการจะสร้างวิหารถวาย ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะพึงปฏิบัติอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า”

ทรงอนุญาตเสนาสนะ 5 ชนิด

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงธรรมมีกถาเพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตเสนาสนะ 5 ชนิด คือ วิหาร เรือนมุงแถบเดียว ปราสาท เรือนโล้น ถ้ำ”

ต่อมา ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นเข้าไปหาเศรษฐี ชาวกรุงราชคฤห์ถึงที่อยู่ ครั้งนั้นแล้วได้กล่าวกับเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ดังนี้ว่า “ท่านคหบดี พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตวิหาร แล้วบัดนี้ ท่านกำหนดกาลอันควรเถิด”

ลำดับนั้น เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ให้สร้างวิหาร 60 หลัง โดยใช้เวลาเพียงวันเดียว ครั้นให้เสร็จแล้วจึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ครั้นถึงแล้วได้ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ผู้นั้น ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าดังนี้ว่า “ขอพระผู้มีพระภาคเจ้ากับภิกษุสงฆ์จงรับนิมนต์ ฉันภัตตาหารของข้าพระพุทธเจ้า เพื่อเจริญกุศลในวันพรุ่งนี้เถิด พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับนิมนต์โดยดุขณิภาพ

ครั้งนั้น เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ทราบที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับนิมนต์แล้วจึงลุกจากอาสนะอภิวาทพระผู้มีพระภาคเจ้า กระทำประทักษิณแล้วทูลลาจากไป

ครั้นผ่านราตรีนั้นไป เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ให้จัดเตรียมของเคี้ยวของฉันทันประณีตแล้วให้คนก้าวไปกราบทูลถึงกาลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า “ถึงเวลาแล้ว พระพุทธเจ้าภัตตาหารเสร็จแล้ว”

เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ถวายวิหาร

เวลาเช้าตรู่ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงครองอันตรวาสก ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จไปนิเวศน์ของเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ ประทับนั่งบนอาสนะที่ปูถวายพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ได้นำของเคี้ยวของฉันทันประณีตประเคนภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานด้วยตนเอง กระทั่งพระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยเสร็จแล้ว ทรงห้ามภัตตาหารแล้วละพระหัตถ์จากบาตร จึงนั่งเฝ้าอยู่ ณ ที่สมควร ได้กราบทูลดังนี้ว่า “ข้าพระพุทธเจ้าต้องการบุญ ต้องการสวรรค์จึงให้สร้างวิหาร 60 หลังนี้ไว้ข้าพระพุทธเจ้าจะปฏิบัติในวิหารเหล่านี้อย่างไรเท่า พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “คหบดี ถ้าเช่นนั้น ท่านจงถวายเหล่านั้นแก่สงฆ์ในทิศทั้ง 4 ผู้มาแล้วและยังไม่มีมา”

คาถาอนุโมทนาการถวายวิหาร

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุโมทนาเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ด้วยพระคาถาเหล่านี้ว่า

วิหารย่อมป้องกันความหนาวร้อนและสัตว์ร้าย

นอกจากนั้น ยังป้องกันงู ยุงและฝนในคราวหนาวเย็น

นอกจากนั้น ยังป้องกันลมและแดดอันร้อนจัดที่เกิดขึ้น

การถวายวิหารแก่สงฆ์ เพื่อหลักเรือนอยู่ เพื่อความสุข

เพื่อเพ่งพินิจ และเพื่อเห็นแจ้ง

พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงสรรเสริญว่าเป็นทานอันเลิศ

เพราะฉะนั้น ผู้ฉลาดเมื่อเห็นประโยชน์ของตน

พึงสร้างวิหารอันรื่นรมย์ถวายภิกษุผู้พหูสูตอยู่ในที่นั้นเถิด

อีกประการหนึ่ง ผู้เป็นบัณฑิตมีจิตเลื่อมใสในภิกษุพหูสูต

ผู้ปฏิบัติตรง พึงถวายข้าว น้ำ ผ้า

และเสนาสนะอันควรแก่ท่านเหล่านั้น

ท่านเหล่านั้นย่อมแสดงธรรมอันเป็นเหตุบรรเทาสรรพทุกข์แก่เขา

ซึ่งเมื่อเขารู้ทั่วถึงแล้วจะเป็นผู้มีมือาสวะปรินิพพานได้ในชาตินี้ ครั้นพระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนาเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ด้วยพระคาถาเหล่านี้ เสร็จแล้วทรงลุกจากอาสนะเสด็จกลับ

นวกัมมทานะ ว่าด้วยให้นวกรรม(การก่อสร้าง)

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ กรุงราชคฤห์ตามพระอริยาศัยแล้วเสด็จจาริกไปทางกรุงเวสาลี เสด็จจาริกไปโดยลำดับ จนถึงกรุงเวสาลี ทราบว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลาปามหาวัน ในกรุงเวสาลีนั่น คนทั้งหลายทำนวกรรมอย่างกระตือรือร้น

อุปฐากภิกษุทั้งหลายผู้ดำเนินงานก่อสร้างด้วยจิวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริวารโดยเคารพ ...

ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงธรรมมีกถาเพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุให้นวักรรมได้ ภิกษุทั้งหลายภิกษุนักทำนวักรรมต้องชวนชวายเป็นว่า “ทำอย่างไรหนอวิหารจึงได้เร็ว” ต้องปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่ทรุดโทรม

จะเห็นได้ว่างานสาธารณูปการ นวักรรม(การก่อสร้าง) เป็นงานสำคัญโดยเฉพาะเป็นงานระดับบารมีเจ้าอาวาสและเป็นงานละเอียดอ่อน เป็นงานระดับท้องถิ่นและการพระศาสนา เป็นงานที่ให้ความสำคัญแก่เจ้าอาวาสและเห็นผลงานของเจ้าอาวาสได้เร็วกว่างานอื่น แต่มักเป็นเหตุก่อปัญหาเช่น บางแห่งเกิดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านจนถึงลูกกลามใหญ่โต ก็เพราะการสาธารณูปการเป็นเหตุ หากเจ้าคณะได้เห็นความสำคัญเร่งรัดตรวจตราชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าอาวาสได้ดีแล้วการขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านจะลดน้อยลงตามลำดับและความสมัคปรมาสนาสามัคคีระหว่างบ้านกับวัดจะมีมากขึ้นเป็นเหตุให้การณคณสงฆ์ และการพระศาสนาดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยดังตามการควบคุมส่งเสริมการสาธารณูปการจึงถือเป็นหน้าที่อันสำคัญของเจ้าคณะทุกระดับชั้น

พระพุทธวรญาณ กล่าวว่า งานปกครองเป็นงานนำ เป็นงานหลักซึ่งกว้างขวางยิ่งใหญ่ละเอียดอ่อนยิ่งกว่างานทั้งหลาย และเป็นงานที่ไม่เสร็จ ต้องคอยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมแก่สถานการณ์ปัจจุบันอยู่ตลอดเวลา ถ้างานปกครองดำเนินไปอย่างใดงานอื่นๆ ก็จะดำเนินไปอย่างนั้น ถ้างานปกครองดำเนินไปไม่ได้ งานบริหารลักษณะอื่นๆ ก็ดำเนินไปไม่ได้เช่นกัน (พระพุทธวรญาณ, 2548)

ผู้ปกครองวัดก็คือ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสงฆ์ชั้นอันดับที่ 9 เป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อการพระศาสนาอย่างยิ่งใหญ่ เพราะต้องปกครองวัด คำว่า “วัด” มีความหมาย 2 ประการ คือ หมายถึง ศูนย์กลางแห่งการพระศาสนาทั้งปวง และหมายถึงแหล่งรวมของส่วนประกอบที่สำคัญของพระศาสนา 5 ประการ คือ

1. ศาสนสถาน ได้แก่ พื้นที่ตั้งวัดและบริเวณ มีลักษณะเป็นไปตามธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เหมาะที่จะเป็นเครื่องเสริมสร้างความวิเวก ความสงบ

2. ศาสนวัตถุ ได้แก่ สิ่งปลูกสร้างเป็นเสนาสนะต่างๆเป็นปูชนียวัตถุ ปูชนียสถาน ที่แสดงถึงความถูกต้องเรียบร้อย นำไปสู่ความสงบ

3. ศาสนบุคคล ได้แก่ พระภิกษุสามเณรที่มีลักษณะตั้งอยู่ในศีลจารวัตร บำเพ็ญหน้าที่ศึกษา ปฏิบัติและแนะนำสั่งสอนเพื่อความสงบ บำเพ็ญสังคมสงเคราะห์ตามสมณวิสัย ศิษย์วัดที่มีลักษณะเป็นพุทธมามกะ ตลอดจนทายก ทายิกาที่มีแนวแห่งความเป็นอุบาสก อุบาสิกา มีความมั่นคงในพระศาสนาพอสมควร

4. ศาสนธรรม ได้แก่ ระเบียบแบบแผน ขนบประเพณีทางศาสนา ตลอดจนคำสั่งสอนและแนวปฏิรูปทางพระศาสนาที่ได้รับการยกย่อง เชิดชู และศึกษาเล่าเรียนด้วยความเลื่อมใสในคุณค่าเป็นที่พึงพอใจ

5. ศาสนกิจ ได้แก่ งานต่างๆการพระศาสนา เช่น การศึกษา การเผยแพร่หรืองานเสริมสร้างความบริสุทธิ์ ความมั่นคงของสังคมชน เพื่อความดำรงอยู่ด้วยดีของพระศาสนา

พระมหาเสริมชัย ชยมงคล ได้กล่าวว่าการบริหารในทางพระพุทธศาสนาหมายถึงการดูแลรักษาตนเองเรียกว่ากายบริหารไปจนถึง การปกครอง การดูแลรักษาหมู่คณะภายในวัดอันได้แก่ หมู่พระภิกษุ (พระสงฆ์) และสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ขรवास ที่มีอยู่หรือพำนักอยู่ในวัด รวมเรียกว่า การบริหารวัดและปกครองคณะสงฆ์ ในสังคมชนทั่วประเทศ ประกอบด้วย

1. ศาสนบุคคล ได้แก่พระภิกษุสามเณร ผู้อยู่ในวัดหรือหรือชุมชนเดียวกัน
2. ศาสนธรรม ก็คือพระธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อันประกอบด้วยพระธรรมวินัยอันพรพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้วซึ่งเป็นธรรมานุการปกครองของพระภิกษุคือสงฆ์และคณะสงฆ์จะพึงปฏิบัติเพื่อยังประโยชน์ตนประโยชน์ท่าน (ผู้อื่น) ให้สำเร็จด้วยดีคือ
3. ศาสนสถานและศาสนวัตถุหรือศาสนสมบัติ ได้แก่วัด และทรัพย์สินต่างๆทั้งสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ อันเป็นของวัดหรือเป็นของหมู่พระภิกษุสามเณรโดยส่วนรวม (พระมหาเสริมชัย ชยมงคล, 2539)

ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์ กล่าวว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสต้องช่วยพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งนี้ วัดกับบ้าน พระกับชาวบ้าน เป็นของคู่กันมาช้านานแล้ว โดยที่วัดต้องเป็นแหล่งให้วิทยาการแก่ชาวบ้านทุกด้าน ได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านอาชีพ ด้านศีลธรรม วัฒนธรรม และประเพณี ประชาชนที่จะหันหน้าเข้ามาสู่วัดวาอารามกันมากขึ้น ซึ่งในผลิตที่ผ่านมา บทบาทและกิจกรรมต่างๆที่วัดจัดทำพบว่า วัดมีความหมายที่สำคัญๆ อยู่ 5 ประการ ดังนี้ 1. วัดเป็นที่พำนักอาศัยของพระภิกษุสามเณร 2. วัดเป็นที่บวชเรียนของลูกหลานชาวบ้าน 3. วัดเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้านรอบวัด 4. วัดและพระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน 5. วัดเป็นศูนย์กลางกิจกรรมของชุมชนอย่างไรก็ตามในปัจจุบัน (ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์, 2526)

บทบาทของวัดได้ถูกทำให้ผิดเพี้ยนไปจากเดิม กรมการศาสนาจึงได้รวบรวมโครงการพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางชุมชน โดยมีหลักการสำคัญ ดังนี้ 1. มุ่งพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ที่สะอาดเรียบร้อย ร่มรื่น เพื่อจงใจให้ประชาชนได้เข้ามาสู่วัดมากขึ้น 2. มุ่งในการปกครองศาสนบุคคลที่พำนักอาศัยอยู่ภายในวัดให้อยู่กันด้วยความเรียบร้อยและสงบสุข มีการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยกันอย่างจริงจัง และปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด เพื่อก่อให้เกิดศรัทธา 3. มุ่งให้วัดได้จัดกิจกรรมที่จะเป็นประโยชน์ต่อประชาชน ได้แก่ การอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชนและช่วยอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่นักเรียนให้มากขึ้นดังนั้น การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ก็คือการพัฒนาวัดตามหลักการ 3 ข้อคือ 1. การพัฒนาบริเวณวัดให้สะอาดเรียบร้อย ร่มรื่น เป็นสัดส่วน 2. จัดการปกครองพระภิกษุ สามเณร และผู้อยู่ในวัดให้เรียบร้อยดีงาม 3. จัดอำนวยความสะดวกให้ประชาชนได้ใช้ชีวิตเป็นที่ทำบุญ บำเพ็ญกุศลและร่วมประกอบกิจกรรมทางสังคมประเพณีได้อย่างเต็มที่

ทินพันธ์ นาคะตะ ได้ให้ความหมายของวัดว่า วัดเป็นแหล่งกลางของชีวิตทางศาสนาและสังคม เป็นแหล่งการสมาคม เป็นที่มาแห่งวัฒนธรรม เป็นศูนย์กลางของการดำรงชีวิตประจำวัน และเป็นสถานที่ที่ช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ของครอบครัวไทยในชนบท (ทินพันธ์ นาคะตะ, 2533)

ปลื้ม โชติขุญยางกุล ได้กล่าวว่า การดูแลบำรุงรักษากิจการและศาสนสมบัติของวัดเป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสผู้ปกครอง และผู้แทนวัด ที่จะบำรุงรักษากิจการและศาสนสมบัติ ของวัดให้เป็นไปด้วยดี ตามมาตรา 37

1. บำรุงรักษาวัด จัดกิจการ และศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
2. ปกครอง และสอดส่องให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่ หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัด นั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับระเบียบ หรือคำสั่งของ มหาเถรสมาคม
3. เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
4. ให้ความสะดวก ตามสมควรในการ บำเพ็ญกุศล" (ปลื้ม โชติขุญยางกุล, 2550)

มาณี ไชยธีรานุวัตรศิริ และคณะ กล่าวว่าปัจจุบันวัดเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันสงฆ์ เป็นสถานที่ของพระสงฆ์ ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นสถานที่ที่ร่ม สงบ เหมาะสมแก่การบำเพ็ญ สมณธรรมของพระภิกษุสามเณร ประชาชนทั่วไป วัดเป็นสถาบันอันอุดมคติเพราะเป็นตัวเปลี่ยนทัศนคติพื้นฐานมนุษย์เปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยการตั้งสังคมอริยสงฆ์ซึ่งมีปัญญาและกรุณาเป็นต้นนำมีความบริสุทธิ์และสะอาดเป็นพื้นฐาน (มาณี ไชยธีรานุวัตรศิริ, 2549)

มานพ พลไพรินทร์ ได้กล่าวว่าการช่วยเหลือหรือเกื้อกูลคนส่วนมากหรือคนทั่วไปเป็นคำที่นำมาใช้กับกิจการของพระสงฆ์วัดหรือคณะสงฆ์เป็นครั้งแรกในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 มาตรา 33 ให้จัดระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลางเป็นองค์การต่างๆ คือ (1) องค์การปกครอง (2) องค์การการศึกษา (3) องค์การเผยแผ่ (4) องค์การสาธารณูปการ (มานพ พลไพรินทร์, 2550)

สรุปได้ว่า การบริหารงานสาธารณูปการเป็นหน้าที่ของพระสังฆาธิการมีหน้าที่ในการก่อสร้าง และการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนสมบัติของวัดด้วยการรักษา ซ่อมแซม ปรับปรุง ตกแต่งศาสนวัตถุและศาสนสถานที่มียุคเดิมให้มั่นคงถาวร และก่อสร้างเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับศาสนสมบัติทรัพย์สินต่างๆทั้งสังฆาริมทรัพย์และอสังฆาริมทรัพย์ อันเป็นของวัดหรือเป็นของหมู่พระภิกษุสามเณรโดยส่วนรวมเป็นต่อการดำรงพระพุทธศาสนาให้มั่นคง

เอกสารอ้างอิง (References)

- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2528). *คู่มือการบริหารคณะสงฆ์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2540). *คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์. (2526). *การพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน, การแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.

- ทินพันธุ์ นาคะตะ. (2533). *การเมืองการบริหารไทย: ภาระของชาติ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์.
- ปลื้ม โชติขัญยางกุล. (2550). *คำบรรยาย กฎหมายคณะสงฆ์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพุทธรญาณ. (2548). *ธรรมญาณนิพนธ์ : 100 ปีพระพุทธรญาณ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระมหาเสริมชัย ชยมงคล. (2539). *การบริหารวัด*. ราชบุรี : สถาบันพุทธภาวนาวิชาธรรมกาย.
- พระมหาเสริมชัย ชยมงคล. (2539). *การบริหารวัด*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: บริษัท เอช เอ พีเพรส จำกัด.